

Ezzel lezárul d'Esclapon Caroline élettörténete, melynek pontos, megbízható adatait Edmond Poupé szorgos, türelmes kutatásai derítették fel. A francia tudós valóban érdemes munkát végzett, amikor a maga komoly tanulmányával ilyen szép emléket állított Kisfaludynk francia barátjának, kinek öszönzése oly jótékony hatással volt költői munkájára.

Magyar szempontból különösen jóleső az a meleg rokonszenv, amely a francia tudós írásában Kisfaludy, a magyar költő és általában a magyarság iránt lépten-nyomon megnyilatkozik. Örvendetes jelenség, hogy a magyar-francia szellemi kapcsolatok egyik irodalomtörténeti szempontból oly fontos fejezete, Kisfaludy franciaországi tartózkodása, épen egy francia kutatót ihletett meg s bírt rá arra, hogy szorgalmas, szerető türelemmel hozzon napvilágra olyan adatokat, melyek a magyar és francia szellemi életet egyaránt érdeklik. A draguignani múzeum tudós könyvtárosának ez az önként megnyilatkozó érdeklődése, amely régmúlt dolgok felkutatására vezette, emlékeztet arra is, hogy a magyar-francia szellemi kapcsolatok nem mondvaesinált kötélekek. Nem aktákban, nem szerződésekben, nem is nagyhangú, hivatalosan megrendezett «baráti megnyilatkozások»-ban gyökereznek, mint Franciaország egyes újszülött barátainál, hanem a francia és a magyar nemzet lelkéből táplálkoznak. Ezeket a kapcsolatokat nem kell megteremteni, megvannak ezek hosszú-hosszú évszázadok óta, csak ébrentartani, fejleszteni, kiszélesíteni s kivált kölcsönössé tenni. Ép ez utóbbi, a kölcsönösség szempontjából nyer különösen becses értéket Edmond Poupé minden tekintetben tanulságos munkája.

EMBER GYULA.

ADATOK BÁRÁNY BOLDIZSÁR ÉLETÉHEZ.

Bárány Boldizsár a soproni liceumban kezdte meg irodalmi működését. 1809-től 1811-ig egyik legszorgalmasabb munkatársa volt a Magyar Társaságnak; alig tartottak ülést, amelyen verssel vagy prózai dolgozattal ne szerepelt volna. Az önképzőkör jegyzőkönyvében 1809. január 26-án szerepel először a neve. A róla szóló feljegyzések azonban csak költeményeinek címét örökítették meg: *Egy szerencsés hadi vezérre, Napoleon. XIII. Lajos, Napoleon és Luiza, Alvinczy György haláláról, A poesis dícsérete, Kicsoda az igaz bölcs.* Tanulmányaiban a világ nagy embereiről, a tudósok sorsáról, a társasélet szükséges voltáról, az első emberpár eredetéről értekezett. A Társaság egy ízben alkönyvtárnokának, egy ízben kincstartójának választotta meg. A liceumban töltött utolsó esztendejében öt szemelték ki a kör titoknokával együtt, hogy gróf Széchenyi Pál és gróf Gvilford Karolina házassági ünnepén a Magyar Társaságot képviselje. Az intézetből kilépő ifjak megbízásából Bárány mondotta a búcsúbeszédet «felváltott 12 rendű versekben». (A Sopronyi Magyar Tanuló Társaság Jegyzőkönyve. II. rész. 1806—1820.)

Waldapfel József IK. 1932. 431. l. közölt cikkében azt írja, hogy az egyetem jogi karának anyakönyvi bejegyzése szerint Bárány «neveléséről Kroneker nevű nagyatyja (egyben gyámja) és nagyanyja Thulmon Julianna gondoskodtak». Ezt az adatot kérdésessé teszi Berzsényi Pongrácnak atyjáról, Berzsényi Istvánról készített életrajzi vázlat. A rövid élettörténeti áttekintés

Thulmon Juliannát Bárány Boldizsár anyjának tünteti fel. Berzsényi Pongrác ugyanis úgy tudja, hogy nagyatyja, id. Berzsényi István, 1822-ben «a már előbb elhunyt neje Thulmon Julianna gyermekeit Bárány Boldizsárt és Máriát mint 1° úgy Berzsényi Istvánt és Franciskát mint 2^{ik} férjétől származottakat» anyjuknak birtokain megosztotta. (M. N. Múzeum Quart. Hung. 1977.) Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Berzsényi Pongrác adata sem megnyugtató, mert közlésének ellentmond Mányoki Gyula hírlapi közleménye (Budapesti Hírlap, 1913. 47. sz.) és Noszlopi Tivadarnak a Berzsényi-családról összeállított nemzedékrendi táblázata. (Turul, 1890. 210. l.) Szerintük: egyrészt Bárány Boldizsár és Mária Bárány Józsefnek és Barcza Annának volt a gyermeke, másrészt Berzsényi István és Franciska id. Berzsényi Istvánnak özvegy Barcza Annával kötött házasságából születtek. Ebben az esetben Bárány nagyanyját Thulmon Krisztinának hívták, nagyatyjának a neve pedig, bármelyik leszármazást fogadjuk is el, semmiképpen sem lehetett Kroneker. Egy azonban kétségtelennek látszik: a gyermekek anyai részről édestestvérek voltak, s ezt Berzsényi Pongrác más vonatkozásban is kiemeli. Atyjának «a verselésben versenytársa volt anyul-fivére Rendes Bárány Boldizsár, a nyomtatásban is megjelent Sajdár és Rurik szerzője». Erről a kiadásról nincs tudomásunk.

Báránynak a *Szittyai magyarok kiindulása Ázsiából a hét magyar Kapitányok alatt* című vitézi játékát a székesfehérvári színtársulat is bemutatta Baloghné hasznára 1819 dec. 19-én. Valószínűnek kell ugyanis tartanunk, hogy Bayer József adata (*A nemzeti játékszín története. 1887. II. 463. l.*) téves, és a *Szittyai magyarok kijövele Ázsiából* című eredeti 5 felvonásos vitézi nemzeti játékot nem Bárány Ágoston, hanem Bárány Boldizsár írta. Erre enged következtetni a dráma címe és az a körülmény, hogy a századforduló irodalma nem ismer Bárány Ágoston nevű drámaíróját. (Bárány Ágostont csak mint fordítót tartja számon drámai irodalmunk története.) Minden bizonnyal erre a darabra vonatkozik s e drámának valamelyik 1826. évben tartott előadása után íródott Kisfaludy Károly kritikai megjegyzése: «Ki nem örül, ha a vándorló Thalia papjaitól ama nagy vitézi játékot: A hét magyar fővezér Ország szerte láthatja!... Ott állnak a kapitányok felvasalva, mindenféle bőrökkel teli aggatva, köztük a nagy hódító Árpád.» Kisfaludy lesújtó véleményét mond a drámáról és az esztétika iránt érzéketlen közönségről. A tömegnek jobban tetszik az efféle nézőjáték, amelyben Árpád egy huszárkáplár hatását teszi, mint a *Zalán* írójának műve «a hajdagnak egyszerű, de tettel gazdag időképe.» (*Minden munkái. 1893. VI. 51. l.*)

Irodalomtörténetünk nem tud Bárány öregkori műveiről. Vértessy Jenő szerint ugyanis az író utolsó ismert munkája, a négyfelvonásos *Péter király* c. dráma, 1838-ból való. (Irodalomtörténet. 1912. 388. l.) A kézirat időjelzése azonban mást mond. A címlapon ez az évszám áll: 1858. És újból az utolsóelőtti lapon: 1858. február. A drámát tehát Bárány két évvel halála előtt írta. (M. N. Múzeum. Quart. Hung. 2012.)

A *Rosta* szerzőjének emlékéért verses irodalmunkban nemcsak Katona József költeménye őrizte meg; Berzsényi István egyik kéziratosa verse és Edvi Illés Pálnak *Bárány Boldizsár barátomhoz* című két részletből álló költeménye is a drámaíró szellemderítő tevékenysége mellett tanuszkodik. Bárány

példája költői próbálkozásokra serkentette testvérét, Berzsenyi Istvánt, és az «Soprony Pinduszá»-nak oldalán szeretne feljutni Pimpla virányaira, hol Kis, Hímfy, Berzsenyi, Csokonai és Kölchey nyujtják Castalia isteni cseppjeit. Berzsenyi Pongrác szerint a vers írásának időpontja: 1812—1813. Edvi Illés Pál, a későbbi nemes-dömölki evangélikus lelkész, a soproni liceumban kötött barátságot a nála két évvel idősebb Báránnyal, amikor még neki a Retorikánál egyéb könyve nem volt, Bárány pedig már Schillert és Wielandot forgatta. Bárány hatására lángolt fel lelkében a költészet tüze. Ő is együtt akar haladni barátjával, hogy nevük egykor Kis, Kazinczy és Berzsenyi sorában ragyoghasson. Versének második részét 1817-ről keltezi s benne a «derék Hárfás» pártfogásába ajánlja lantját, amelyet a korai bánat és a halál rövidesen kiűt a kezéből... (Igaz Sámuel: *Zsebkönyv*. Bécs. 1822. 294. l.)

ZSOLDOS JENŐ.

BESSENYEI GYÖRGY «BESZÉD AZ ORSZÁGNAK TÁRGYÁRÚL» C. KÉZIRATOS MUNKÁJA.

A Nemzeti Múzeum kéziratárában kiadatlanul hever Bessenyei Györgynek egyik legérdekesebb, röpiratul szánt műve: *Beszéd az országnak tárgyárul*¹. A 25 lapból álló röpirat már a pusztakovácsi magányban készült, azoknak a mély töprengéseknek, béklyóba szorított felvilágosító törekvéseknek emléke, amelyek a 19. század első éveiben még élénken foglalkoztatják képzeletét. Hatni, nemesíteni, tanítani és művelté tenni — ezek a jelszavak mély, belső indításként törnek elő ebből a rövidlélezetű kis munkából is. A kézirat idejét csak korhatárok közé szorítva állapíthatjuk meg, mivel Bessenyei sajtósággal éppen itt nem tünteti fel az évszámot. A kézirat 21—22. lapjain hivatkozik a *Rómának viselt dolgai* c. 1801—3-ban készült művére, mint amelyet még készít. Jelen kézirat is ebből az időből való. Irodalmi becset az utókor már korán felismerte: 12 évvel halála után a Tudományos Gyűjteményben² részletek jelentek meg az értékes munkából. Azóta is több ízben hivatkoztak erre a kéziratra, amely Bessenyei irodalmi törekvéseit, nyelvi, sőt stilisztikai célkitűzéseit is élesen megvilágítja. Értékes volta megérdemli, hogy a kéziratok tömegéből kiemeljük, napfényre hozzuk a leáldozásra készülő nagy ideálista szíve vérével, lelke tüzevel írt munkáját, ezzel is kisebbitve a kiadatlan Bessenyei-kéziratok számát, s talán egy lépéssel közelebb jutunk így is a valamikor teljes Bessenyei-kiadáshoz, irodalomtörténetünk egy régi, nagy adósságának kiegyenlítéséhez.

A szöveget híven adom az eredetihez, csak a fölösleges hiányjeleket hagyom el; a Bessenyeitől később törölt szavakat a szövegbe veszem, sarkos zárójelök közé.

¹ Quart. Hung. 475. 4-rét. A kéziratban «országnak» helyett eredetileg «munkának» állt.

² 1823. I. kötet, 3—10 l. — A sorrend itt teljesen önkényes; a végéről egy részt előredobott a közlő, más részt előlről közbeiktatott, stb. A lényeges részből is sok hiányzik, ami éppen fontos volna.

Beszéd Az Országnek Tárgyárúl.

(1.) A Világ emlékezetinek kezdetitől fogva minden Nemzet igyekezett sorsát jobbitani, mivel az életnek ösztön a rugója, és vágyakodásaitól vonzattatik. A boldogságnak kívánását, ki vette határok közzé, hol meg állapodgjon? Ki mérte meg a reá szükséges értelmet, melynél töb nem kel? Ki szabta mesterségünkhöz, törvényünkhöz, melynél fogva megmutassa, hogy lehető tökéletességére jutot, honnan tovább nem mehet, mivel tsak a hibás nálla, a mit az emberi természet semmiféle fekvésben el nem viselhet?

Mióta munkálkodik emberi nemzetünk, hogy életére tartozó javait feltanálhassa, mégis meddig szükölködöt azok nélkül? Majdnem minden tanálmánynya mostani, ami hasznot és álmélkodást okoz. Ha nemzetünknek értelme tökéletességre ment: halgassunk; ha nem, (2.) beszéllyünk. De a tudományra, mesterségre, nyelvünknek ismétetire, kivált születet nyelvünknek tudására, oly szembe tűnő szükségünk van, hogy annak meg állítására okokat keresni haszontalan időtöltés lenne. Ki fáradjon annak meg bizonynyítására, hogy a köldülő állapot ditsőséges sors annak a részire, ki [kinek van szerentsétlensége] minden ellene való küszködésének trutzára is vélle bírni kéntelen?

Legyen! ha tanálatnak is tudósok Hazádban; De nem egy nehány tudót kel egy Ország értelmének világában fel venni, hanem a Nemzeti hazokat; kaszást, kapást, tsizmadiát sat. kihagyva, kikre a tudományok sehogy se tartoznak, mivel házi eszközök és szükségés vóltokra nézve egyenlő soron állanak a tudománnyal.

Látod, hogy az oskolában tanulnak, és a falukon semmit se tudnak. Közönséges nemességünknék¹ sokasága szántásba-vetésbe fulva minden országos értelmet pipájából füstöli ki, hol hosszas (3.) elmélkedésre ásitva asztag búzája, kazal szénája felé fordul és pompás okaidnak hátat vét. Ne legyen átallyában mondva, hogy falun tudomány ne tanálatna, de egy hordó vízben tíz tsep olaj, azzal való kereskedést Brabantziabúl nem terjeszhet ki a Világra. Nagyon oktat a tapasztalás. Némelly Vármegyében a dolognak sullyaként három emberre szorul, kik ha nintsenek, semmi sint; noha a felséges táblák [igassága] böltessége, ara kényszerítettik, hogy a Vármegye munkájába nézve, itéllyen: adgyon, vagy vegyen.

[Némely] Sok tisztokban az olvasatlanság annyira meg rögzöt, hogy ezen tulajdonságot magokban változtatni bünnek ismérnék. Elibe szabot törvénybéli letzkéjén kívül tudományt másat ismérni nem kíván. De tudod é hogy az Ország törvénye egy nagy Vármegyének [determinatiója] végezése tsak, melybül te, mint Deputatus dolgozol, és valami benne van, sem eszed, sem tudományod, hanem közönséges meghatározás, mely szerint érdemedre nem tartozik, ha magad egyebet (4.) nem tudsz. Nem következik onnan, ha az elédbe írt dolgot megtanulod, hogy magadba is oly tudós légy. Sok ifiú elmondotta Ciceronak Leveleit könyv nélkül, ki ollyat írni soha se tudot. Más letzkét mondani, más magátul tudni valakinek.

Van ollyan, ki megelegszik vele, ha a Felső Cancelláriának, Consilium Septemvirális királytábláknak neveket tudgya; és ha még a dolgokat,

¹ „Értem az Armalistákat”. Bessenyei jegyzete.

melyik melyikre tartozik megismerhette. Európának minden Puffendorfiát, Graecussát, Lokját sat. maga után tészí, maga iránt vet birodalmának királyi székirül nézvéen alá reájok szánakozással. Vármegyéjének öt-hat végezését kotsí-ládájába zárja, és el hiszi, hogy a Vatikánum Bibliothekájára tetézvén fel magát, utazik az Emberi Nemzet eszével. Nem éppen elég hazárdról törvényét tudni (noha azt se tudgyuk), azt kellene hozzá tudnod, hol lehetnének még jobbak! mi okon lettek a maguk idejében (5.) olyanokká a millyenek? és akkor használván, miért most oly sok tekintetben haszontalanok? Mikent a világi törvényt emberek tsinálják, tudni kel a hazafinak, hogy azon időbenn, mikor él, mitsoda törvények tartoznának hazája boldogságára, különben nem törekedhetik életének tzéljára, hogy hazája sorsát javítsa, mivel rövid látása elibe kitet tárgyáig el nem juthat, mely szerint tévelygése közt tsak szerentsére hányvattatik.

Továbbá tudod, hogy az emberi kötelességnek valóságos ismerete szüli a társaságnak bátorságát, szentségét, nyugodalmát, állandóságát, ide értvén minden felebaráti tartozásokat is. A dolog következésének kinézése okozza a veszedelemtül való félelmet, ellenben a jó reménységet is, mely tulajdonságot tudomány, tanult ész ad. Innen van, hogy egy valósággal tanult férfit hazája tsendessége ellen lázadásba hozni beszéddel, mint a tudatlant, ostobát, ki a dolgok esésének, kelésének következéseit, okait nem vizsgálta, tsak azon tzéllya után fut, melyet orára ragaszt. Kel érezem (6.) közelről való példa: két galád vérsíbe, ostobaságába, szegénységébe belé rosdásodot emberi nemének sepreje: Hora és Kloska, hazájoknak fő polgárit tüzzel-fegyverrel pusztították életekben, vagyonokban, tsak azért, hogy miért nem Urak ők is, kiknek sorsokat e Világnak állapotja állatta helyére, és nem a Földes Uraság. Ostobaságok elhitei velek, hogy egynehány éhségtül szédelgő, szegénységének penészszébe fült botos oláh emberrel az országnak fekvését változtatván, annak vezérő hatalmát fejére fordíthatták. De még ehez ily különböztetéssel élnek, hogy ők a király ellen semit vétetni nem kívánnak, tsak országát pusztították. Mintha kezem-lábam metélve állitanád hogy ellenre nem vagy, mert a fejemnek békét hadiz; nem pofozod, se nem ütöd. Gondoly Kloska, Hora helyet hazádban egy Brutust, egy Szenekát; lásd osztán, ha ki tsinálhatod-é homlokod alatt Nemzetednek általok való üldöklötését?

(7.) Szünny meg próbáidtól, azt mondod: Nem szükség! mitsoda kába értelem hidgye, hogy a tudatlan a tanult embernél töb legyen, és a bolond az okosnál? Nem az a kérdés, hanem az, hogy mitsoda módok által kellessék és lehessék hát a nép elméjét önnön méltóságára fel emelni, melyet születése által megkapván, magában nem tud, nem lát. Úgy nyugosznak véreben kintsei, mint a bértzek fenekére rejtet arany, ezüst s egyéb drágaságok, hol az emberi kezeknek míve nem ismertetik. Felelek hát.

A pogány Róma le omlása után Európának minden népe, országa, tartományja a legsiralmasab vakságra, tudatlanságra vettetet. Ez vala keresztyénségünknek kezdetitül fogva sok száz esztendőkjig. Nem azért mintha a Biblia isteni félelemmel, emberi szeretettel, böltsességgel, igassággal, idvesség-

¹ A mondatból kimaradt: nem lehet.

gel sat. nem let volna tele, hanem hogy benne a sok emberi okoskodásnál fogva el tévettek. Tsak azt láttad, hogy minek utánna (8.) Cicero és Szeneka helyén *Nahum*, *Habakuk* beszéllettek, bármely amazok felet való Mennyei Lélek által sugallattak is, a Világi Tudomány eltűnt. Sokáig vonakodot az emberi értelem, halálával küszködve, míg a Szentírásnak értelmét is jobban-jobban fel véve kinyynyátúl, labirintusátúl menekedhetet. Minden Nemzetnél eszközül szolgálta ere *a maga nyelvének fel emelése*. Görögöl, Deákból merítették a tudományt, de a *magok nyelvén* írták és beszéllettek. Valameddig egy s más Ország ezt nem tselekette, tudatlanságának setét fellegei borongattak feje felet, melylyeknek éjtzakájában tévelygő lakossi egymás fejére bukdoztak. Ha a közönséges tudatlanság ellen kifogást teszel, hogy a belső atyák keresztyénségünknek rendin tudományban böltsességben állandó erővel megmarattak, tekintsd meg az első században tartot papi gyűléseknek végezéseket. Ájulásba (9.) esik a józan okosság, mikor közöttök meghatározásképpen olvasod: hogy *a püspököt az Ördög megverte, mert Ciceronak munkáit olvassa*. Ez a törvények sorába iratot bé. A vólt hát baj, hogy minden más értelmetül eltiltatot a keresztyénség, ki vévén a Sidó, Görög Bibliát, mellyet Rómába nem értettek [kezdetiben, azaz] akkor, mikor a Világnak boldogsága igaz értelmét legjobban szorgosztatta, hogy Deákul keresvén benne a Zsidó szerentsés tzellyátúl annyi időkre el ne tévedgyen: Látod, hogy kezdetiben vallásbéli szokásoknak igazságait görög, deák, zsidó nyelvből azok állították meg, kik se görögül, se zsidóul, se deákul nem tttak, mely tsudálatos eset az eklésiai dolgoknak annál nagyobb felemelkedésekre szolgál, hogy kegyelem munkájának és tsudának tettzik. Ez eddig.

A Frantzia Nemzet különösön (10.) minden föld színén fel tanálható könyveket a maga nyelvére tet által. Azon beszél, perel, okosodik, ír, papol: abban szerzi törvényeit: azon könyörög Istenének is. A forráshoz, Görög, Deák mellé ül, onnan meríti a tudományt, böltsességet, és születet nyelvén terjeszti ki elméjébenn. Így, ot már egész ország változot Akadémiává. Az oskolákban, tudod, gyermekek tanulnak, kikben a meg ért értelemnek fontos itillete idő előtt meg nem állapodik. Hijában van az ifiurnak menybül alá szállot lelke, mert fiatal esztendejében emberré nem lehet. Eléggé próbáltam én is ifuságomban megérésre, tellyes itillet tételre jönni, Poémakat, Tragédiákat írtam, mellyeket most oly tüzzel rajzolni nem tudnék, de mégis életemnek minden eseteit, tetteit össze vévén, most innen oda tekintve, tsak úgy látom, hogy vak és eszetlen gyermek voltam. (11.) Te akkori munkáimból ki nem nézheted, de tudom én magam. Mikor az ember egy író asztalhoz ül, és elméjét hideg vérrel festi, böltsét mutat, de ne az(t) nézd [egyedül], hanem mikor pennáját le teszi, s nyájassága, gyönyörűsége, szerentséje keresésére indul el a más halandók sorsának velle ellenkező viszontagság fergetegei közt, ot, ot, s akkor fontold [meg] értelmét. Azomban mindenkor magához képepest itéld, mert az érdemetlen vénségen gyermek korban is tul út kinek születése kedvezet. Az oskolában meg élemedni nem lehet, és ha nagy időkbén már nints othon mit s miből tanulni, bóldog származásodnak nagysága fel nem tanálhatot modgya nélkül Nemzetednek vérebe belé fút örökre. Életednek minden napjaiban kel tanuod, hogy elmédde mint hajnal tsillag a látásnak (12.) határára fel jöven másoknak

világosító fáklyául szolgálhas. Egy egész országnak véreben kel keresni a nagy Lelkeket, hogy hol ütik ki magokat, minek utánna tíz, húsz esztendeig fornak magokban, míg a vadságnak, tudatlanságnak sepreje belőlők ki nem fő, és alájok nem szál, [szépségektől] tisztaságátúl örökre meg különböztetve. Innen van, hogy a nagy emberek életeknek javán azt se tudják, mik voltak az oskolában. Elég volt oly, ki ifiukorban letzkéjét se tudta, él othon azoknak tudájára, kik tanították, s rólla semmit se reméltettek, böltsességét, tudományját a ragyogó tsillagokig vitte. Tsudálkozol rajta, mert te mársak a tűzét látod, de nem nézted naponként (13.) mennyi idővel munkával készült meg.

A kel hát egy nemzet elméjének és nyelvének ditsősségére, hogy minden bölts munkát magára tegyen átal. Lehet sok nyelvet is valahogy úgy érteni, de valójában tudni, egész élete folyására is, minden embernek elég egy. Hadd állítsa az em'lekezet a Mirandoli Pikonust,¹ hogy ifiuságában huszonnégy nyelvet tudot, meg lehetet úgy, mint mikor a szorult magyar vásárban dadogja a thót embernek: Hé? Donyez soto deszhú. De ennél fogya ha Thót papolásra kényszeritenéd, tsak eshetne egy kevés nyűgbe. Valameddig a nemzet minden dolgaiban anyanyelvén [egyátallában] nem él, elméjével, tudományával felemelkedésbe nem jöhet. Nevez egy Nemzetet mely idegen nyelvekkel válna tanullá. Siralmas dolog nálunk hogy sokan (14.) a deák nyelvet egyedül veszik érdemnek, és tudománynak. De Roma vidékén a borjú pásztorok is deák nyelven beszélve voltak tudatlanok. *Valameddig a tudományok szép magyar munkákba nem vétetnek, a haza éjjeléből, reggelre fel nem virrad.* Hiszen, yannak magyar könyvek. Igen? de írárok módgyának hallása pofád tövérül füledet le martzangja, ájulásba ejtven értelmet, mely olvasásukat türéssel nem győzi. Nem mondom közönségesen; szépek is vannak, de mit teszen számok a többinek sokassága közt. — Ezen szavaimnak értelmét ne oda dütsd, mintha hivalkodásomat [kívánám] táplálva a magyar nyelvnek erejét tsak egyedül valóságomnak [akarnám tulajdonítani] tulajdonítanám. Én se tudom, te se. Hol tanulnám a Béreseim közt? (15.)² Azt se tudom hogy írok ha mások nem mongyák, mert ki isméri magát úgy, mint ötet a többi? Az írás módgya olyan erőt kíván, mely embertül, időtül telik. Sok nagy elmének kel dolgozni [száz esztendők alatt] százrul százra míg egy ország nyelve fel emelkedésbe jön. A nyelvnek mélységét, méltóságát méltóságos lelkek szűlik. *Újra kellene Hazádnak nyelvét teremteni,* hogy a Nemzet önön erejét, erköltsét, méltóságát böltsességét megláthassa: az az magát megismérhesse. De ez úgy lehet meg ha nyelvembe tudományt ültetsz. *Ha különös nyelvéd, öltözeted nem lesz,* aláb esel a Sidonál, ki különös magát az Idónél, és ellene meg veszet sorsának truttzára is Világ végéig fentartja. Nemzet! életedre halálodra mutatok (16.) Ó, hogy nem olvasnánk, tanulnánk magyarul; tsak vólna mit, azt, feleled, de nem találunk benne tudományt, gyönyörűségét, böltsességet. Az az örökké egy nyomon menő. mindig mértékletes és kegyes írás módgya, mely erköltsi

¹ Pico della Mirandola.

Szerk.

² Itt egy egész mondat törölve: «Tsak az ilyen magyarságokon bátorodom magam túl tenni, melyeket ide, ide írok például.»

valóságodnak egész kiterjedését alázatos hűnnyászzkodás alá borította; ösztönt vágyódásodnak nem adhat. Nints hát nyelvedben olvasni való ugy é? De miért nints [hát]? Azért, hogy nem ultetsz belé. Anya nyelved okozza, ha nem tudsz benne olvasni? Elme nélkül a beszéd üres hang. Tsak tulajdon-ságodnak eszköze, és ugy emelkedik, ha emeled. Ha gyenge, szűk, nem maga tselekszi magát, hanem te követed el rajta. Tégy belé olvasni való, és lesz benne mit olvasni. Nyelvednek ereje, méltósága, mélysége erköltsődnek erejét, méltóságát mélységét ábrázolják, és bizonyos, hogy ha anya nyelved gyáva, erköltsőd is. (17.) Valaki hazájának nyelvét emeli [méltóságra] Nemzetének érdemét teszi ragyogó fénybe. Egy galád vérű ostoba Nemzet-ték nyelvében se tanálsz fel emelkedést sem mélységet sehol soha. Már, azt a kért ditsősségre emelni, melyben élsz, lehellesz, tsak tarthatod fúti kötelességednek. Én legalább a maradékokra kiáltok ezer esztendő mulva is ki sirombul, hogy életemnek minden idejét e tárgyannak áldoztam fel: A mire mehettem, it van, és tesz: a mi nem telik, abban megigazít szándékom, mivel a szép és nagy dologra való törekedés erőtelenségében is megneveszt.

Szünnny meg! Így szóllasz végre nagyot fohászokodva. *Nyelvednek ditsős-ségét poggány kezek temették el Mohácson!* Legyen! De botsásd meg nekem legalább, ha azon igyekezem hogy magunknak látásátul, ismérétül meg ne fosztassunk! Ha Nemzetednek tükörét tisztogatom, törölgetem, hogy a rajta repeső [és dongó] (18.) legyen világátul meg ne fosszák, és kristály színét az időnek szennye bé ne temesse! Élni igyekezem, hogy mindenestül fogva meg ne halljunk. Szomorú pusztulás egy oly Nemzetnek el múltni, melyet a Természet ragyogó érdemekre szül, préda kezekkel hányván életére aján-dékait, melyeket a Végezés, Sorsának setét mélységébe sijjesztet fenekre, hogy a tulajdonság valóságatul el legyen rejtve. Hujában veszed mord Filo-zofióával, közönséges értelemmel, hideg vérrel, hogy az ember mind ember; hogy az egész emberi Nem egy Nemzet, mert tsak nehéz lenne [magadat] megszemélyesedet Magyar magadat zsidó, Tzigány, szeretsen színben újra ismértetni. Nemzeti valóságodhoz vagy Magyar magaddal forva, mely nem ara ösztönöz, hogy Lengyel, Frantzia, Muszka, Spanyol név alatt légy ditsős-séges. Magyar neved (19.) alatt kívánod. E vágyódás annyira hozzád van ragadva, mely szerint idvezülni sem ugy kívánsz mint Neapolitanus, Rátz, vagy Lapon, hanem mint Némzetednek Magyar Fia, hogy Meny Országban az Angyalok is magyarnak ismérjenek. Ezt pedig minden Nemzet így teszi, és érzi e világon, mert természet az Embernek magát szeretni.

Akár mely tsekélynek, tsufosnak vallyák eredetedet, de mivel te vagy az tsak hozzáköttetel véredben. Had állítsa az eszetlen Zsornandesz, hogy ördögök jöttek ki pokolból kik asszonyainkal búgván nemzették a Hunnuso-kat, akar Scóthákat. De ezt álomra nevettségre hagyván, tsak úgy tudod, hogy Átilla nagy Ember volt a Nemzetével együtt és nem szegyenled magadat oly vérből eredni, mely győzedelmeivel a világot lába alatt tapotta, és a melynek a ditsősséges Róma keresztyénségének diadalmai közzül is adózot. Legyen ha ragadozó (20.) fene vad volt. De hát a több Nemzetek szelédőbbek voltak kezdetekben?

Idéje vólna talán már Uraim! hogy a Magyar Nemzet elméje anya nyelvében tárgyaira nézve meghatározotasson! Mire várunk? Azok kik az

Europai Nyelveket nem ismerik mitsoda módok által vezéreltessenek, ha okaikat anyanyelveken nem láthatják. Hogy tanuljanak a falukon; pedig ott a kép is temérdekség. Ahol a Nemzetnek születet nyelvén minden tudomány ki terjed, ot az egész ország változik tanuló házzá, és Akadémiává. E kellene! Egy tizenkét személyből álló Akadémiát fel állítani, kiket tsak azért fizetnének, hogy Deákat, Frantziát, Németet, Görögöt fordítsanak Magyarra, és könyveinket szaporítsák [szüntelen], többet tenne az ország elmejének fénynyére, mint ezer iskola, mellyel tsak az utat mutatták meg (21.) mere meny s azzal ot hagynak magadra. De az olyan Akadémiára nem adnak, mely a természetet szelédítvén, fenességéből vetkezteti ki, hanem olyan oskolára adakoznak inkább, hol az öldöklésnek, Égetésnek [pusztításnak] mesterségét tanulják. Tudom, hogy szükséges a fegyver, de még szükségeseb az olyan eszköz, mely vérontó késségit kezéből ki veszi, egy szegre akasztja; vagy ha vérengzik is embersége által, annak veszedelmét enyhíti. — Azért kívántam Romának viselt dolgait írni, hogy it, Uralkodásnak Dólgáru embernek mindenféle esete, törvénye, kötelessége, tartozása, érdeme, bűne, ditsőssége, gyalázzattya, szerentséje, bóldogtalansága azoknak okaikkal egyetemben előfordulnak. Romának esete *Világ tüköre* melyben az Emberi Nemzet nézheti magát. Tsak a nagy roppanásokon szökdösöm egyikérről másikára. Nem írhatok oly széles (22.) kiterjedéssel, mint Rollin és mások. Se könyvem, sem időm se kedvem nints hozzá. Mégis Romulustul fogva első Ferentzig a nagy eseteket elő adni, fontolni, a természetnek társaságnak igazsága szerint itélni, elég egy pusztás gazdának, ki valamit tud, mindenre maga tanította magát, semmit sem hozván ki magával oskolájából egyebet az ártatlan együgyűségnél és bóldog tudatlanságnál: kihez mikor leg tsendesebben elmélkedik, gyapjas bundájával gullyássa tolodik bé, és lábát fel tartván: Né uram! — mond, — ki hullot a tsizmám talpa, tsizma kel, — és valamennyi Likurgus, Brutus, Zerdus, Minos. sat. akár Cezár volt e világon mind egytzerre úti ki fejéből. Utóllýára végre tsak azt látod, hogy a Falusi Nemes ember Bakókbul¹ (23.) Lokkokbul, Volfinusokbul sat. nem tanul. Olyan módon kel néki tudnivalóját elébeadni, hogy abban egyszersmind kedvét örömet is érezhesse. Történetrül-történetre kel írni eléb, odéb hogy vágyódása tápláltassék. Halovány magyarsággal, nyakba kitekert szavakkal, sarkából kifordúlt értelemmel nem kel írni, mert sutra vet. Az az oskolai mesterséggel, mord elmével és száraz okokkal tellyes írásmódja sem teszen semmit, mellynek mértékletes szavai közt a vágyódás elalszik, a kedv meghervad, és a szív, hideg mondásaiba belé fagy. Mit gondol elmélkedéssel az olvasó, ha könyvednek olvasása álmot hoz rá. Úgy kellene írni, hogy mikor szakaszodat végig olvassák ezt mondanák rá: *Be hamar el végzi*: és nem azt, hogy *van-é még sok hátra*.

Mindezekre nézve lenne szükséges egy oly Akadémia, mint a millyenrül (24.) a szép tudományokra nézve emlékeztem, és a mely tanulás módja már mély nemzeteket fel emelt. E tenné az országot Akadémiává: e keresné ki Nemzetünknek véreből a feledékenységre vettetet és sokáig magánosságba el sijjet nagy Lelkeket, mely dolog oskolákban sol a meg nem eshetik. Míg a

¹ Az angol Bacont érti.

test meg nem állapodik, a Lélek is gyermek, azt hiszem én, akárhogy itély te rólla. Minden nagy ember oskoláján túl emelkedet fel, minek utána regulát, engedelmességet, félelmet [oskolást] Mestert szélllyel szórt magarúl és önnön Lelkének világa után ragattatot. Ki legyen annak Mestere, kit a Természet szül Mesterré?

Fohászzkodásom, vágyódásom, reménységem biztatnak, hogy fogják majd magokat ilyen szabadsággal élő Lelkek a Nemzetnek véréből fel adni. Had járjon, ha reménységemet álomnak (25.) veszed; de had meg szívemnek, mert édes néki. Legyen álomom, valóság! ... ha gyönyörködtet, mindegy! Job az édes álom a keserű valóságnál! Ha én nem is, megérhetik a maradékok, hogy ditsősséggel, erköltsők fel emelt nyelveknek méltósága közt ragyogjon és böltsességek mélységében¹ mélységébe heverjen. Meg halok e tántorgó reménységgel; nemzetemnek hagyván sírom szélirül utolsó fohász-kodásomat, hogy ez írásban Egei közt bújdosson.

Közli: BELOHORSZKY FERENC.

BARÓTI SZABÓ DÁVID HEROIDÁI.

Baróti Szabó Dávid «deákból fordított» költeményei között — először a *Verskoszorúban* (1786) — szerepel két heroida is: *Salamon Lászlóhoz. Deákból fordított* és *Mária Királyné az ő Férjéhez, Sigmundhoz. D. f.* Császár Elemér e heroidákat azok között az ismeretlen latin szövegből fordított versek között említi, melyekről csak annyi «kétségtelen, hogy ezek közül a magyar tárgyúak magyar jezsuiták szerzeményei.»² S mikor a Mária-heroidát a Kisfaludy-Társaság deákos szemelvényei közé is felveszi, megjegyzi: «Fordítás latinból, de sem a szerzőt, sem a latin verset nem ismerjük; mindenesetre XVII—XVIII. századi, s valószínűleg szintén jezsuita írónak esetleg kéziratosa munkája.»

A két költemény latin eredetijét több más magyar történelmi tárgyú heroidával együtt találjuk egy kis gyűjteményben, melynek címe a következő: *EPISTOLAE Heroum & Heroidum UNGARIAE.*

A latin heroida-gyűjteményt a címlap tanúsága szerint a kassai jezsuita kollégium új baccalaureusainak ajánlották fel avatási ünnepélyük emlékére társaik, professzoruk, Mayr Péter jezsuita atya vezetésével 1725-ben.

Ami a heroidák szerzőjét illeti, bajos bizonyosat mondani. Ugyanis névtelenül, csupán a promoveáló professzor, Mayr Péter, és a könyvet az új baccalaureusoknak felajánló diákok nevének feltüntetésével jelentek meg. Sommervogel Kövér Andrásnak tulajdonítja, de megjegyzi, hogy vannak, akik Csernovits Ferencnek tulajdonítják,³ Stoeger⁴ és Szinnyei,⁵ nem is figyel-

¹ Olvashatlan, eltörölt szó.

² Császár Elemér: *A deákos iskola.* I. K. 1903. 31. l.

³ Sommervogel: *Dictionnaire des ouvrages anonymes et pseudonymes publiés par des religieux de la Compagnie de Jésus.* Paris, 1884. I. 272.

⁴ Stoeger: *Scriptores Provinciae Austriae Soc. Jesu.* Viennae-Ratisbonae, 1856. 51. illetőleg 190.

⁵ Szinnyei: *Magyar Írók stb.* II. 326. illetőleg VII. 151.